

NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLARNI IJTIMOY REABILITATSIYA QILISHNING INNOVATSION YO'NALISHLARI.

Hamidov Jamshid Shuxrat o'g'li
O'zbekiston Milliy universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilishda qo'llaniladigan innovatsion yo'nalishlarga bag'ishlangan. Unda zamonaviy texnologiyalar, ilg'or ta'lim usullari va ijtimoiy dasturlar orqali nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatga to'laqonli integratsiyasini ta'minlash, ularning iqtisodiy mustaqilligi va hayot sifatini oshirish masalalari yoritiladi. Maqolada ilg'or xorijiy tajribalar va O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarga ham alohida e'tibor qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy rehabilitatsiya, nogironligi bo'lgan shaxslar, innovatsion yo'nalishlar, texnologik yechimlar, aqlli uy tizimlari, mobil ilovalar, ta'lim dasturlari, kasb-hunarga o'qitish, ijtimoiy integratsiya, madaniy faoliyatlar, psixologik yordam, rehabilitatsiya dasturlari, transport infratuzilmasi, ijtimoiy tadbirkorlik, ommaviy axborot vositalari, qonunchilik va siyosat, hayot sifatini yaxshilash, yordamchi qurilmalar, ijobiy tasavvurlar, malaka oshirish.*

Аннотация: *Данная статья посвящена инновационным направлениям, используемым в социальной реабилитации лиц с инвалидностью. В ней рассматриваются вопросы обеспечения полной интеграции лиц с инвалидностью в общество, повышения их экономической независимости и качества жизни посредством современных технологий, передовых методов обучения и социальных программ. В статье также уделяется особое внимание передовому зарубежному опыту и реформам, реализуемым в Узбекистане.*

Ключевые слова: *Социальная реабилитация, люди с инвалидностью, инновационные области, технологические решения, системы «умного дома», мобильные приложения, образовательные программы, профессиональная подготовка, социальная интеграция, культурные мероприятия, психологическая поддержка, реабилитационные программы, транспортная инфраструктура, социальное предпринимательство, СМИ, законодательство и политика, повышение качества жизни, вспомогательные устройства, позитивное восприятие, профессиональное развитие.*

Annotation: *This article is devoted to innovative directions used in the social rehabilitation of persons with disabilities. It covers the issues of ensuring the full integration of persons with disabilities into society, improving their economic independence and quality of life through modern technologies, advanced educational methods and social programs. The article also pays special attention to advanced foreign experiences and reforms being implemented in Uzbekistan.*

Keywords: *Social rehabilitation, people with disabilities, innovative areas, technological solutions, smart home systems, mobile applications, educational programs,*

vocational training, social integration, cultural activities, psychological support, rehabilitation programs, transport infrastructure, social entrepreneurship, media, legislation and policy, improving the quality of life, assistive devices, positive perceptions, professional development.

“Yangi O‘zbekiston – yangicha dunyoqarash” degan tamoyil mamlakatimizda inson farovonligiga qaratilgan islohotlarning asosiy mezonidir. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2021-yilgi saylov dasturining “Inson qadri uchun” deb atalishi bejiz emas. Har bir fuqaro, jumladan, nogironligi bo‘lgan shaxslar ham, O‘zbekiston Respublikasi jamiyatida yaratilgan barcha imkoniyatlardan to‘liq foydalanish huquqiga ega. Afsuski, ijtimoiy himoyaga muhtoj insonlar, ayniqsa, nogironligi bo‘lgan shaxslar o‘z huquq va erkinliklarini yetarlicha bilmaganligi sababli ko‘plab qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Shu bois, ijtimoiy xodimlar, ularni mavjud imkoniyatlardan xabardor qilish va jamiyatga integratsiyasini qo‘llab-quvvatlashi zarur.

“Nogironligi bo‘lgan shaxslar, boquvchisini yo‘qotganlar, yolg‘iz keksalar, umuman, ko‘makka muhtoj qatlamlarni qo‘llab-quvvatlash, albatta, ustuvor vazifamiz bo‘lib qoladi”³². Bu boradagi sa‘y-harakatlar insonparvarlik tamoyillariga asoslanib, ularning hayot sifatini yaxshilash va jamiyatga to‘laqonli integratsiyasini ta‘minlashga qaratilganligidan dalolat beradi. Aholini ijtimoiy himoya qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 45-moddasida voyaga yetmaganlar, mehnatga layoqatsiz shaxslar va yolg‘iz keksalarning huquq va erkinliklari davlat himoyasida ekanligi belgilab qo‘yilgan. Ushbu konstitutsiyaviy norma jamiyatning ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan holda, himoyaga muhtoj qatlamlarni qo‘llab-quvvatlash va ularning farovonligini ta‘minlashga qaratilgan muhim huquqiy asos hisoblanadi.³³

Nogironligi bo‘lgan shaxslar jismoniy cheklovlariga qaramay, kuchli iroda va ma‘naviyatga ega insonlardir. Biroq, ko‘pchilik ular ta‘lim olish, ishlash va jamiyat hayotida to‘laqonli ishtirok etish imkoniyatidan mahrum bo‘lishlarini qayd etadi. Bugungi kunda dunyo bo‘ylab taxminan 1 milliard nogironligi bo‘lgan shaxslar yashaydi, va ularning aksariyati kamsitish va imkoniyatlarning yetishmovchiligidan aziyat chekadi. Ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash va huquqlarini ta‘minlash borasida eng katta mas‘uliyat davlat zimmasiga tushadi. Shu sababli, inkluziv jamiyat barpo etish va nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xususan, Davlat rahbarining 2017 yil 1 dekabrda “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonida imkoniyati cheklangan shaxslar huquqlarini xalqaro nogironligi bo‘lgan shaxslarga muvofiqlashtirish, alohida qonun qabul qilish lozimligi ta‘kidlangan edi³⁴.

³² Ш.Мирзиёев 3-том. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. М 54. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2019. – Б.(10)

³³ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi <https://constitution.uz/oz/clause/index>

³⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-dekabrda PF-5270-sonli farmoni.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning turmush darajasi va sifatini yanada yaxshilash, ularga tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish, bunday shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ro'yobga chiqarishga, jamiyatdagi faol pozitsiyasini shakllantirishga ko'maklashish yuzasidan aniq takliflar ishlab chiqildi. Shu o'rinda Yangi O'zbekiston strategiyasida ham nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ijtimoiy yordam ko'rsatish muhim omil ekanligi keltirib o'tilgan va bir qancha islohotlar amalga oshirilmoqda. Jamoaviy yordam va ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarning oilasi, jamiyat va davlat bilan o'zaro aloqasini kuchaytirish, ularning qulay muhitda bo'lishi, shahar yo'lovchi transporti, ijtimoiy va boshqa infratuzilma obyektlaridan tekin foydalanish uchun zarur sharoitlar yaratish bu boradagi islohotlar ta'sirchanligini oshiradi³⁵.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) ta'lim olish, ish bilan ta'minlanish, ijtimoiy muloqot va kundalik hayotni yengillashtirishda muhim rol o'ynaydi. AKT yordamida ular masofaviy ta'lim olishlari, onlayn ishlashlari va davlat xizmatlaridan foydalanishlari mumkin. Maxsus texnologiyalar, jumladan, ovozli yordamchilar, braille displeylar, imo-ishora tarjimon dasturlari va ekranni o'qiydigan dasturlar nogironligi bo'lgan shaxslar uchun AKT imkoniyatlarini kengaytiradi. O'zbekistonda ham nogironlar uchun maxsus AKT markazlari tashkil etilib, davlat xizmatlari inklyuziv yondashuv asosida takomillashtirilmoqda.

Ijtimoiy integratsiya va ta'lim innovatsiyalaridan foydalanishi nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatga to'laqonli qo'shilishi va mustaqil hayot kechirishiga yordam beradi. Inklyuziv ta'lim tizimi, raqamli va masofaviy ta'lim platformalari, maxsus texnologiyalar (braille kitoblar, ovozli yordamchilar, imo-ishora tarjimon dasturlari) ularga bilim olish imkoniyatini kengaytiradi. Ijtimoiy integratsiya esa moslashtirilgan ish o'rinlari, maxsus dasturlar va ijtimoiy xizmatlar orqali qo'llab-quvvatlanadi. O'zbekistonda ham inklyuziv ta'lim va nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirilgan ijtimoiy xizmatlar rivojlantirilmoqda.

Nogironligi bo'lgan shaxslarning mehnat reabilitatsiyasi va bandligini oshirish ularning ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishini ta'minlashning muhim yo'nalishidir. Bu jarayon nogironlar uchun maxsus kasb-hunar o'rgatish, masofaviy va moslashtirilgan ish o'rinlari yaratish, davlat tomonidan kvotalar ajratish va imtiyozlar berish orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ularga mustaqil ish bilan shug'ullanish imkoniyatini yaratmoqda. O'zbekistonda ham inklyuziv bandlik dasturlari va mehnat reabilitatsiya markazlari tashkil etilib, nogironligi bo'lgan shaxslarning iqtisodiy faolligi oshirilmoqda.

Smart-shahar infratuzilmasi va qulay muhit yaratish nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyatda erkin harakatlanishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan. Smart-shahar konsepsiyasi doirasida nogironlar uchun quyidagi imkoniyatlar yaratiladi:

³⁵ Sh. Mirziyoyev Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021 yil 201-bet.

✓ To'siqsiz muhit – panduslar, past polga ega avtobuslar, ko'chalarda ovozli svetoforlar va taktil yo'lakchalar.

✓ Aqlli texnologiyalar – jamoat joylarida ovozli yordamchilar, mobil ilovalar orqali yo'l-yo'riq ko'rsatish va favqulodda holatlarda chaqiruv tizimlari.

✓ Raqamli xizmatlar – davlat xizmatlariga masofaviy murojaat qilish, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus online platformalar va ish topish imkoniyatlari.

O'zbekistonda ham inklyuziv shahar infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha qator tashabbuslar ilgari surilmoqda, jumladan, jamoat transporti va davlat binolarini nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirish ishlari olib borilmoqda.

Xulosa qilib aytganda nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilishning innovatsion yo'nalishlari zamonaviy texnologiyalar, ilmiy yondashuvlar va yangi reabilitatsiya usullaridan foydalanish orqali ularning jamiyatga to'laqonli integratsiyasini kuchaytirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvlar nafaqat yangi imkoniyatlar yaratadi, balki nogironligi bo'lgan shaxslarning hayot sifatini yaxshilab, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlarda faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
<https://constitution.uz/oz/clause/index>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-dekabrda PF-5270-sonli farmoni.

3. Sh.Mirziyoyev Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021 yil 201-bet.

4. Ш.Мирзиёев 3-том. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. М 54. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2019. – Б.(10).